

Handreiking geschiedenis schrijven voor een afdeling

1. Inleiding
2. Nut en noodzaak
3. Opzet
4. Afbakening en contextualisering
5. Informatie verzamelen
6. Informatie rubriceren
7. Inhoud opzetten
8. Schrijven
9. Uitgeven en 'exposure'
Gebruikte literatuur

1. Inleiding

Elke afdeling heeft haar eigen geschiedenis! Bijzondere gebeurtenissen als jubilea en andere feesten zijn vaak het startpunt om de geschiedenis van een afdeling te beschrijven. Maar hoe pakt u dat aan? Niet alle stukken en gegevens zijn netjes geordend te vinden in de archieven. Welke gebeurtenissen neemt u wel op en welke niet? Allemaal vragen waar niet meteen een antwoord op te vinden is.

Wij willen afdelingen helpen om hun eigen geschiedenis op een goede manier te beschrijven. Wij geven een handreiking om het schrijven te vergemakkelijken zodat het een leuke en interessante zoektocht wordt naar het verleden en dat wellicht een piekje naar de toekomst geeft.

2. Nut en noodzaak

Voordat u daadwerkelijk met de geschiedenis van uw afdeling aan de slag gaat, is het belangrijk een moment van bezinning te nemen. Waarom wilt u de geschiedenis van uw afdeling op papier zetten? En welk belang dient geschiedschrijving over uw afdeling? Een antwoord op deze vragen lijkt triviaal, maar is het niet. Een antwoord op deze vragen is bovendien cruciaal om eventuele twijfel bij mede-afdelingsleden over het nut en de noodzaak van uw voornemen tot geschiedschrijving weg te nemen.

Uw afdeling maakt onderdeel uit van de landelijke vereniging 'Vrijzinnigen Nederland'. Deze vereniging is vandaag de dag bescheiden in omvang, maar telde honderd jaar geleden meer dan 20.000 leden. Zij heeft, sinds haar ontstaan als 'Nederlandsche Protestantenvbond' (NPB) in 1870, op meer dan 300 verschillende plaatsen een afdeling gehad. Vele van die afdelingen zijn inmiddels ter ziele gegaan. Dat mag evenwel niet verhullen dat de NPB, zeker vóór de Tweede Wereldoorlog, een centrale rol binnen de Nederlandse vrijzinnigheid heeft vervuld. De NPB telde aanhang onder leden van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Evangelisch-Lutherse Kerk, en onder doopsgezinden, remonstranten en buitenkerkelijken. Landelijke toogdagen van de NPB en NPB-afdelingen vormden plaatsen waar deze groepen elkaar

ontmoetten en met elkaar in discussie traden. De NPB heeft zowel binnen als buiten de kerken en op verschillende manieren een vrijzinnig geluid laten horen.

Bovendien vormde de NPB de Nederlandse schakel in een netwerk van soortgelijke vrijzinnige verenigingen buiten de Nederlandse landsgrenzen. Via de NPB was uw afdeling ingebed in een netwerk dat zich uitstrekte tot in de Verenigde Staten en in India!

De vraag naar het nut van een afdelingsgeschiedenis is, met het oog op het bovenstaande, niet moeilijk te beantwoorden. Het op papier zetten van uw afdelingsgeschiedenis vormt een bijdrage aan de historiografie over de landelijke NPB en de vrijzinnigheid in het algemeen, en over de religie- en cultuurgeschiedenis van uw regio. Om het heden te verstaan, dient eerst het verleden te worden begrepen. Juist in de huidige discussie over de identiteit van Vrijzinnigen Nederland is het van belang naar het verleden te kijken: wat betekende het een x aantal decennia geleden om 'vrijzinnig' te zijn? U kunt laten zien wat in de geschiedenis van uw afdeling aan de huidige leden is nagelaten. Uw publicatie zorgt ervoor dat uw afdeling, zelfs als zij in de toekomst onverhoopt ophoudt te bestaan, niet in de vergetelheid verdwijnt.

De vraag naar de noodzaak van een afdelingsgeschiedenis hangt daarmee samen. Over het functioneren van de NPB op lokaal niveau is nog weinig bekend. Een publicatie over de geschiedenis van uw afdeling draagt eraan bij in die leemte te voorzien. Meer inzicht in het functioneren van uw afdeling in het verleden helpt ons een completer beeld te krijgen van de geschiedenis van de vrijzinnigheid én het Nederlandse protestantisme in het algemeen. Vergeleken met het aantal publicaties dat tot nu toe over het orthodoxe protestantisme is verschenen, heeft de vrijzinnigheid in de historiografie niet de aandacht gekregen die haar toekomt.

3. Opzet

Allereerst moet u voor uzelf bepalen aan welke opzet u denkt. Er zijn verschillende mogelijkheden om de geschiedenis van een afdeling in beeld te brengen.

Belangrijk is dat u voor uzelf vaststelt welk onderwerp en welke periode u wilt beschrijven. Wordt het een vogelvlucht door de plaatselijke geschiedenis of wordt het een bepaald onderwerp c.q. periode.

4. Afbakening en contextualisering

De afbakening van het onderwerp is van belang. Welke vraagstelling gaat u voor uw onderwerp vaststellen? De vraagstelling voor het onderzoek naar de geschiedenis is nodig om te voorkomen dat u verzandt in informatie en weetjes die u onderweg tegenkomt. Telkens weer terugkeren bij het onderwerp en de vraag die u stelt, behoedt u voor het teveel informatie verzamelen.

Met een goede onderzoeksvraag kunt u bepalen wat u wil gaan onderzoeken, waarom u dat wilt en op basis daarvan bekijken waar u de gegevens kunt vinden.

De vereniging 'Vrijzinnigen Nederland' – van 1870 tot 1991 'Nederlands(ch)e Protestantenvbond' en nadien tot 2014 'Vrijzinnige Geloofsgemeenschap NPB' geheten – is een landelijk verband waarbinnen zich lokale afdelingen hebben verenigd. Iedere afdeling is zelfstandig, maar tegelijkertijd onderdeel van een groter geheel. Vanzelfsprekend is die omstandigheid van invloed geweest op de geschiedenis van de afdeling die u wilt beschrijven. Ontwikkelingen die binnen de vereniging als geheel speelden, hebben dan ook waarschijnlijk hun weerslag gehad op het reilen en zeilen in uw afdeling.

Tegelijkertijd is uw afdeling ingebed geweest in een specifieke lokale context. De samenleving in een stad als Zwolle verschilde fundamenteel van die in een dorp als Ameide – geografisch, demografisch, economisch en ook wat 'geestelijke' omgevingsfactoren betreft. In een streek met een overwegend orthodoxe bevolking zal een afdeling een andere positie hebben gehad en een andere functie hebben vervuld dan in een stad waarin vrijzinnig-godsdienstigen talrijker aanwezig waren.

Wellicht wilt u uw afdelingsgeschiedenis strikt beperkt houden tot wat er binnen de afdeling zelf is voorgevallen. Toch kan het ook in dat geval geen kwaad uzelf rekenschap te geven van de bredere context die uw afdeling heeft omringd. Er kunnen drie contextuele niveaus worden onderscheiden:

a) *de context van de landelijke NPB*

Aan haar inbedding in de landelijke NPB heeft uw afdeling tot op zekere hoogte haar identiteit ontleend. Wat was die identiteit? Wat was de verhouding van uw afdeling tot de landelijke NPB? Voelde men zich betrokken bij de landelijke NPB of oriënteerde men zich vooral op de eigen afdeling? Zijn discussies die op landelijk NPB-niveau plaatsvonden, van invloed geweest op de ontwikkelingsgang van uw afdeling? Om een voorbeeld te noemen: enkele afdelingen zijn er aan het einde van de negentiende eeuw toe overgegaan zich met wijkverpleging bezig te houden. De landelijke NPB heeft deze afdelingen uiteindelijk echter teruggefloten. Hoe heeft de discussie over wijkverpleging zich in de NPB als geheel voltrokken? Welke positie heeft uw afdeling in die discussie ingenomen?

b) *de lokale context in het algemeen*

Iedere afdeling was geworteld in een unieke lokale context. Hoe is die context van invloed geweest op het ontstaan en de verdere ontwikkeling van uw afdeling? Is uw afdeling bijvoorbeeld opgericht vanwege een orthodoxe meerderheid in de plaatselijke Nederlands-hervormde gemeente? Of wilden de oprichters vooral vrijzinnigen uit verschillende kerken samenbrengen? Wie waren betrokken bij de oprichting van uw afdeling? Hebben ontwikkelingen die samenhangen met de lokale

context de ontwikkeling van uw afdeling beïnvloed? En wat was de verhouding van uw afdeling tot andere lokale geloofsgemeenschappen?

c) *de vergelijkende regionale context*

Doordat de vereniging 'Vrijzinnigen Nederland' vanaf haar oprichting een bond van afdelingen is geweest, leent de geschiedenis van uw afdeling zich uitstekend tot een vergelijking met afdelingen in haar nabijheid. Heeft uw afdeling zich anders ontwikkeld dan andere afdelingen? En zo ja: welke verklaringen zouden daarvoor gegeven kunnen worden? U kunt zich op naburige afdelingen oriënteren door eventuele afdelingsgeschiedenissen die al gepubliceerd zijn, ter hand te nemen.

5. Informatie verzamelen

Nu u besloten hebt waarover u gaat schrijven is het zaak om informatie te verzamelen. Waar kunt u die vinden? Als het goed is hebben de verschillende secretarissen van uw afdeling het archief met zorg beheerd. Wellicht zijn er al delen van dat archief overgebracht naar een gemeentelijke dan wel provinciale archiefinstantie ondergebracht. Een bezoek aan dat archief kan eerst via internet worden gedaan om te zien of daar stukken aanwezig zijn. Verreweg de meeste gemeentelijke, regionale en provinciale archiefinstellingen hebben hun inventarissen ter beschikking gesteld op www.archieven.nl.

Het landelijk bureau kan u helpen met algemene artikelen over vrijzinnigheid en wellicht nog plaatselijke gegevens waardoor u weer verder kunt.

Zoals onder punt 4) aangegeven, is het aan te raden uw afdelingsgeschiedenis te contextualiseren. Een afdeling is tenslotte niet zomaar opgericht. Informatie bij het archief of de historische kring in uw gemeente kan u daaraan helpen.

Informatie over uw afdeling, bijvoorbeeld aankondigingen of verslagen van lezingen, de ingebruikname van een nieuw lokaal of kerkgebouw, en de intrede van een nieuwe voorganger, zou u kunnen terugvinden in historische kranten. Sommige archiefinstellingen, zoals het Zeeuws Archief, hebben historische nummers van tientallen lokale en regionale kranten volledig gedigitaliseerd. Ook via de site www.delpher.nl, die wordt beheerd door de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage, kunt u eenvoudig terugvinden wat in oude kranten over uw afdeling is verschenen.

Wellicht bevindt zich eveneens bronnenmateriaal over uw afdeling in het landelijk archief van de NPB, dat is ondergebracht bij het Utrechts Archief. Dat geldt evenzeer voor de landelijke NPB-organen *De Hervorming* (1873/1875-1934), *Bondsnieuws* (1935-1942), *Weekblad van de(n) Nederlands(ch)e(n) Protestantenbond* (1942-1968) en *Ruimte* (1966-heden). Veel nummers van deze periodieken zijn aanwezig op het landelijk bureau van Vrijzinnigen Nederland te Amersfoort.

Wat de onder punt 4) onderscheiden drie contextuele niveaus betreft, zou het volgende bronnenmateriaal voor u van belang kunnen zijn:

a) *de context van de landelijke NPB*

- * publicaties over de geschiedenis van de landelijke NPB. Zij staan vermeld onder 'Gebruikte literatuur'
- * discussies die op landelijk niveau speelden, vonden veelal plaats in de voornoemde NPB-organen
- * het archief van de landelijke NPB bevindt zich in het Utrechts Archief

b) *de lokale context in het algemeen*

- * uw plaatselijke bibliotheek bezit ongetwijfeld publicaties over de geschiedenis van uw gemeente
- * gemeentelijke of regionale archieven bezitten wellicht materiaal dat betrekking heeft op enkele belangrijke figuren uit de geschiedenis van uw afdeling. U kunt eenvoudig zoeken via www.archieven.nl

c) *de vergelijkende regionale context*

- * publicaties over andere afdelingen die al verschenen zijn, zoals jubileumboekjes. De meeste daarvan zijn aanwezig op het landelijk bureau van Vrijzinnigen Nederland te Amersfoort

Maak tijdens het lezen van uw bronnen aantekeningen of korte parafrases. Denkt u er aan om goed te vermelden op de verzamelde stukken waar u deze gevonden heeft. Zo kan men altijd de bron terugvinden.

6. Informatie rubriceren

Als u eenmaal al het materiaal bij elkaar heeft, is het goed om het te rubriceren. Bijvoorbeeld het materiaal ordenen naar onderwerp en op datum, vergemakkelijkt het terugvinden van informatie bij het schrijven. U kunt dat met een kaartensysteem doen of met een digitale mappenstructuur.

7. Inhoud opzetten

Voordat u aan het schrijven slaat, is het goed om een globale inhoudsopgave te maken. Met een inhoudsopgave dwingt u uzelf bij het onderwerp te blijven en kunt u bekijken welk materiaal bij welke hoofdstukken kan worden gebruikt. En blijf daarbij denken aan voor wie u het schrijft. Wanneer u niet alleen de leden van uw afdeling, maar een meer algemeen publiek op het oog heeft, dan is veelal meer duiding nodig bij wat u op papier wilt vertellen. Een algemeen publiek zal bijvoorbeeld wellicht niet direct begrijpen wat een term als 'vrijzinnig' betekent.

8. Schrijven

Nu bent u zover om aan het schrijven te slaan. Probeer bij uw inhoud te blijven. Het is goed om iemand te vragen om mee te lezen. Vier ogen zien meer dan twee. Aan het eind kunt u dan een kort overzicht maken van uw bronnen, archieven en gebruikte literatuur. Voetnoten lezen namelijk niet makkelijk. Tenzij u natuurlijk een wetenschappelijke uitgave beoogt. Dan is het werken met voetnoten en een goede bronvermelding van groot belang. Daar zijn richtlijnen voor.

9. Uitgeven en 'exposure'

Wanneer het schrijfproces eenmaal is voltooid, breken de laatste twee fasen van het proces aan. Indien de financiële middelen van uw afdeling het toelaten, dan zou uw geschiedschrijving bij een lokale drukkerij als een heus boekwerk uitgegeven kunnen worden.

Wanneer het drukproces is voltooid, rest nog één laatste aandachtspunt: 'exposure'. Trek de stoute schoenen aan en verwittig een lokaal huis-aan-huis-blad of een regionale krant over de verschijning van uw publicatie. Benader ook het bestuur van een lokale oudheidkamer of heemkundekring. Een dergelijke vereniging kan u wellicht gelegenheid geven een openbare lezing over uw publicatie te houden of een artikel over uw publicatie in het verenigingsorgaan te schrijven. Uw afdeling kan uiteraard ook zelf een lezing over uw publicatie organiseren.

Als een redacteur of een bestuur van een oudheidkamer twijfelt aan de relevantie van uw publicatie, bedenk dan wat onder punt 1) staat: (de geschiedenis van uw afdeling) verdient het in de belangstelling te staan! Beklemtoon in uw contact met derden dat Vrijzinnigen Nederland van oudsher een belangrijke, maar veronachtzaamde rol in de Nederlandse religiegeschiedenis heeft gespeeld. Vergeet ook niet een exemplaar van uw publicatie aan het landelijk bureau van Vrijzinnigen Nederland te Amersfoort en aan de Koninklijke Bibliotheek in 's-Gravenhage te sturen. Via het interbibliothecaire leenverkeer kan uw publicatie zo haar weg vinden naar geïnteresseerden overal in het land.

Gebruikte literatuur

[Bergh, I. van den], *De Nederlandsche Protestantenbond, 1870-1895* (Amsterdam [1895]).

Boerlage, *De Nederlandse Protestanten Bond* ('s-Gravenhage 1954).

Boersema, K.H., 'Rede uitgesproken te Utrecht den 28sten October 1930, ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van den Bond', in: *Jaarboek van den Nederlandschen Protestantenbond 1931* (s.l. [1931]), 37-65.

Buck de, P. e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk* (Baarn 2007).

Delvaux-den Boer, E., et al. (red.), *Balans in beweging. Contouren van een vrijzinnige geloofsgemeenschap* (Zwolle 1996).

Hoytink, A.A.H., *100 jaar N.P.B.* (s.l. [1970]).

Krijger, T.E.M., 'De organisatorische spin in het vrijzinnige web. De netwerkfunctie van de Nederlandse Protestantenbond binnen het vrijzinnig-protestantisme op lokaal, nationaal en internationaal niveau', in: C.M. van Driel en J.M. Houkes (red.), *Het vrijzinnige web. Verkenningen naar vrijzinnig-protestantse netwerken (1850-1914)* (Zoetermeer 2014), 39-66.

Meyboom, H.U., *De Nederlandsche Protestantenbond van 1870 tot 1920* (Groningen [1921]).

Open Universiteit, *Vademecum cultuurwetenschappelijke vaardigheden*.